



ИНКЛЮЗИВ ТАЪЛИМ ШАРОИТИДА ЎҚУВЧИЛАР ИНДИВИДУАЛ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИЖТИМОЙ АҲАМИЯТИ

Кучкаров Сарвар Саттарович

ЧДПУ мустақил изланувчиси

Инклюзив таълим болаларга нисбатан ҳар қандай камситишни бартараф этадиган, барча одамларга тенг муносабатда бўлишни таъминлайдиган ва шу билан бирга махсус таълим эҳтиёжларига эга болалар учун махсус шароитлар яратадиган мафкурага асосланади. Инклюзив таълим - бу барча учун таълим олиш имкониятини, барча болаларнинг хилма-хил эҳтиёжларини қондиришни ва шу билан махсус эҳтиёжларга эга болалар учун таълим олиш имкониятини таъминлайдиган умумий таълимни ривожлантириш жараёнидир.

Инклюзив таълим аста-секин дунёнинг кўплаб мамлакатларида махсус таълим тизимларини ислоҳ қилиш ва ўзгартиришнинг асосий йўналишига айланди. Глобал миқёсда махсус таълим тизимларини ўзгартириш ва таълимга инклюзив ёндашувларни ривожлантириш, биринчи навбатда, асосий халқаро ҳуқуқий ҳужжатларга - БМТ ва ЮНЕСКО ҳомийлигида инсон ҳуқуқлари бўйича тузилган декларациялар ва конвенцияларга асосланади.

Ўзбекистон Республикасининг Ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқлари тўғрисидаги Қонунида ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқларини таъминлашнинг асосий принциплари қуйидагича белгиланган:

- ногиронлиги бўлган шахсларнинг кадр-қимматини, уларнинг мустақиллигини, танлаш эркинлигини ҳурмат қилиш;
- ногиронлик белгисига кўра камситилишга йўл қўймаслик;
- инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликларини амалга оширишдаги имкониятлар тенглиги;
- ногиронлиги бўлган болаларнинг ривожланаётган қобилиятини ва ўз индивидуаллигини сақлаб қолиш ҳуқуқини ҳурмат қилиш;
- объектлар ва хизматларнинг қулайлиги;
- ногиронлиги бўлган шахсларни жамият ва давлатнинг ҳаётига жалб этиш.

Ушбу ҳужжатларда ногиронлиги бўлган шахсларни интеграциялашган шароитларда ўқитиш учун масъулият умумий таълим ташкилотларига юклатилиши кераклиги таъкидланган. Шунингдек, уларда ногиронлиги бўлган шахсларни ўқитиш билан боғлиқ масалалар



режалаштириш, ўқув дастурларини ишлаб чиқиш ва таълим жараёнини ташкил этишга интеграция қилиниши кераклиги таъкидланган. Биргаликда таълим ногиронлиги бўлган шахсларни ўқитиш ва касбий тайёрлашнинг иқтисодий жиҳатдан самарали тизимининг элементи сифатида кўриб чиқилиши керак.

Маълумки, инклюзивликнинг асосий тамойилларидан бири жамият учун барча ўқувчиларнинг тенг қийматини тан олишдир. Ва шу маънода, биз инклюзив таълим жамият назарида истисно ёки, ҳозирги кунда эксклюзив нарса сифатида тақдим этилмаслиги керак деган оддий ҳақиқатни тан олишимиз керак. Аксинча, инклюзив таълим жамоатчилик фикрида ўзига хос норма, яъни у қандай таълимда бўлиши кераклиги сифатида тақдим этилиши керак.

Бошқача қилиб айтганда, жамият ҳар бир инсонга ўз қизиқишлари, эҳтиёжлари ва қобилиятларига қараб таълим турини танлаш ҳуқуқини бериши керак. Барча фуқаролар, жумладан, ногиронлиги бўлган одамлар учун тенг имкониятлар тамойилини интеграциялашган тузилмаларда босқичма-босқич амалга ошириш зарур. Шу нуқтаи назардан, инклюзивлик барча иштирокчилар учун етарли таълимни таъминлаши мумкин - бу нафақат уларнинг жисмоний чекловларига, балки уларнинг қобилиятларига мос келади. Шу билан бирга, ногиронлиги бўлган шахслар учун уларнинг нафақат умумий таълимдаги, балки энг муҳими, ихтисослаштирилган ва олий таълимдаги эҳтиёжларини қондириш айниқса муҳимдир, бу эса ўз навбатида ҳар қандай профессионал фаолият билан шуғулланиш имконини беради.

Бундай ўқувчиларни ўқитиш, тарбиялаш ва ривожлантириш шартлари махсус ўқув дастурлари ва ўқитиш ва таълим усуллари, махсус дарсликлардан, ўқув қўлланмаларидан ва дидактик материаллардан, жамоавий ва индивидуал фойдаланиш учун махсус техник ўқув қўлланмаларидан фойдаланиш, ўқувчиларга зарур техник ёрдам кўрсатадиган ёрдамчи хизматларини кўрсатиш, гуруҳли ва индивидуал тузатиш машғулотларини ўтказиш, таълим фаолиятини амалга оширувчи ташкилотлар биноларига киришни таъминлаш ва ногирон ўқувчилар томонидан таълим дастурларини ўзлаштириш имконсиз ёки қийин бўлган бошқа шартларни ўз ичига олади.

Инклюзив таълимга замонавий ёндашув инклюзияни ногиронлиги бўлган одамларни таълим жараёнига интеграция қилиш ва кейинчалик уларни таълим муассасалари, реабилитация хизматларини кўрсатувчи ташкилотлар ва меҳнат бозори ўртасидаги самарали ҳамкорлик орқали иш билан таъминлашга кўмаклашиш бўйича чора-тадбирлар мажмуи сифатида белгилайди. Бироқ, инклюзив таълим интеграция механизми



сифатида кўпинча жуда тор маънода, кенг камровли чора-тадбирлар мажмуи сифатида эмас, балки фақат биргаликда ўрганиш сифатида тушунилади. Ногиронлиги бўлган одамлар учун касб-хунар таълимининг ижтимоий ва иқтисодий қарамликни енгиланишнинг энг самарали ресурсларидан бири сифатидаги аҳамиятини ортиқча баҳолаш қийин.

Ушбу муаммоларни амалда ҳал қилиш учун универсал ва индивидуал воситалар ва технологиялар зарур, чунки ҳар бир шахснинг ўзига хос таълим эҳтиёжлари ва қobiliятлари мавжуд. Замонавий интерактив ва масофавий таълим технологиялари ҳам универсал, ҳам индивидуал бўлиш имкониятини тақдим этади, бу эса инклюзив таълимни тўлиқ амалга ошириш имконини беради.

Интерактив технологиялар ўқув жараёнига яширин аралашув имконини беради, чунки ўқувчиларнинг индивидуал хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда гуруҳларда турли хил ўқув вазиятларини яратиш объективдир ва бу турли ечимларни ўрганиш имконини беради. Ўз навбатида, масофавий таълим технологиялари дарсларга мунтазам қатнаша олмайдиган ногирон ўқувчиларга таълим жараёнида чинакам иштирок этиш имконини беради. Улар синфдан ташқарида бўлишлари, аммо нима бўлаётганини кўришлари ва эшитишлари ҳамда ўқув жараёнида фаол иштирок этишлари мумкин.

Инклюзив таълимни кенгроқ тарқатиш жараёнининг яна бир жиҳати - бу бир қатор шарт-шароитларни яратиш зарурати бўлиб, улар орасида инклюзив таълимда иштирок этувчи таълим муассасалари ўқитувчилари ва ходимларининг уни амалий қўллашга тайёрлиги биринчи ўринга чиқади.

Бу ҳолда нафақат уларнинг касбий малака даражаси, балки иштирок этишга шахсий психологик тайёргарлиги ҳам катта аҳамиятга эга. Таълим муассасалари юқори малакали кадрлар билан етарли даражада таъминланган бўлиши керак, бу эса таълим эҳтиёжларини тўлиқ қондиришга ва ногиронлиги бўлган шахсларнинг чуқурроқ ижтимоий интеграциясига ёрдам беради. Шу мақсадда уларни ихтисослаштирилган тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва методологик қўллаб-қувватлашнинг самарали механизми ишлаб чиқиши керак.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, Ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқлари тўғрисида. 15.10.2020 йил. ЎРҚ-641-сон.
2. Проект «Инклюзивное образование в Узбекистане». www. SISF. UZ, 2011.
3. Қахарова Д.С. Инклюзив таълим технологияси. Тошкент. 2014.

